

بحث: آیا جملات خبریه ای که در مقام طلب استعمال می شوند، ظهور در وجوب دارند؟

قبل از تبیین بحث لازم است به دو نکته توجه کنیم:

- نکته اول: بحث ما در مفاد هیأت امر بود و به این مناسبت به نحوه دلالت هیأت امر بر وجوب پرداختیم. لذا بحث از دلالت جملات خبریه بر وجوب (که مرحوم آخوند تحت عنوان «مبحث ثالث» مطرح می کند) بحث استطرادی است که در بقیه کتاب های اصولی نیز مطرح شده است.
- نکته دوم: جملاتی که از آنها وجوب استفاده می شود و یا ممکن است وجوب استفاده شود متعدد هستند، آنها را می توان در دسته های مختلف دسته بندی کرد:^۱
  - الف) ماده هایی که از آنها وجوب استفاده می شود:

۱. أمر

۲. فرض: فرائض یعنی واجبات

۳. کتب: یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام.

۴. أحبُّ إلی:

«عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَاعَ يَقُولُ الصَّوْمُ لِلرُّؤْيَةِ وَالْفِطْرُ لِلرُّؤْيَةِ - وَ لَيْسَ مِنْهَا مَنْ صَامَ قَبْلَ الرُّؤْيَةِ لِلرُّؤْيَةِ - وَأَفْطَرَ قَبْلَ الرُّؤْيَةِ لِلرُّؤْيَةِ - قَالَ قُلْتُ: لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ - فَمَا تَرَى فِي صَوْمِ يَوْمِ الشُّكِّ - فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ آبَائِهِ - قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع لَأَنْ أَصُومَ يَوْمًا مِنْ شَعْبَانَ - أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَفْطِرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.»^۲

۵. ینبغی:

«عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنِ مُوسَى بْنِ بَكْرِ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ دَخَلَ وَقَتَ الصَّلَاةِ وَهُوَ فِي السَّفَرِ - فَأَخَّرَ الصَّلَاةَ حَتَّى قَدِمَ - فَهُوَ يُرِيدُ يُصَلِّيَهَا إِذَا قَدِمَ إِلَى أَهْلِهِ - فَنَسِيَ حِينَ قَدِمَ إِلَى أَهْلِهِ أَنْ يُصَلِّيَهَا - حَتَّى ذَهَبَ وَقْتُهَا - قَالَ يُصَلِّيَهَا رُكْعَتَيْنِ صَلَاةَ الْمُسَافِرِ - لِأَنَّ الْوَقْتَ دَخَلَ وَهُوَ مُسَافِرٌ - كَانَ يَنْبَغِي أَنْ يُصَلِّيَ عِنْدَ ذَلِكَ.»^۳

۱. با تشکر از رساله سید علی تقی زاده.

۲. وسائل الشیعة؛ ج ۱۰، ص: ۲۸

۳. وسائل الشیعة؛ ج ۸، ص: ۲۶۸

۶. جعل:

«عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرِ الْجَعْفَرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ع إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فَرَضَ الصَّلَاةَ خَمْسًا - وَجَعَلَ لِلْمَيِّتِ مِنْ كُلِّ صَلَاةٍ تَكْبِيرَةً.»^۱

۷. لزوم:

«رَوَى أَبُو بَصِيرٍ أَنَّهُ ع قَالَ لَيْسَ عَلَى صَاحِبِ الصَّيْدِ تَقْصِيرٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِذَا جَاوَزَ الثَّلَاثَةَ لَزِمَهُ.»^۲

۸. رأى

۹. وجب

■ (ب) هیأت هایی که از آنها وجوب فهمیده می شود:

۱. صیغه امر

۲. جمله خبریه در مقام انشاء

■ (ج) ترکیباتی که از آنها وجوب فهمیده می شود:

۱. لا جناح علیه:

«فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ»^۳

۲. علی بدون ذکر متعلق:

«عَلَى الصَّبِيِّ إِذَا اخْتَلَمَ الصِّيَامُ - وَعَلَى الْمَرْأَةِ إِذَا حَاضَتِ الصِّيَامُ.»^۴ / «أَنَّ مَنْ تَكَلَّمَ فِي صَلَاتِهِ نَاسِيًا كَبَّرَ تَكْبِيرَاتٍ -

وَمَنْ تَكَلَّمَ فِي صَلَاتِهِ مُتَعَمِّدًا فَعَلَيْهِ إِعَادَةُ الصَّلَاةِ.»^۵

۳. لا بد:

«لَا صَلَاةَ إِلَّا بِطَهُورٍ - وَيُجْزِيكَ مِنَ الْإِسْتِنْجَاءِ ثَلَاثَةُ أَحْجَارٍ - بِذَلِكَ جَرَتْ السُّنَّةُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ص - وَأَمَّا الْبَوْلُ فَإِنَّهُ

۱. وسائل الشیعة؛ ج ۳، ص: ۷۳

۲. من لا یحضره الفقیه؛ ج ۱، ص: ۴۵۲

۳. بقره: ۱۵۸

۴. وسائل الشیعة؛ ج ۱، ص: ۴۵

۵. وسائل الشیعة؛ ج ۸، ص: ۲۰۶

لَا بُدَّ مِنْ غَسْلِهِ»^۱

۴. لا يجوز ... حتى:

«مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى رَفَعَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع فِي الَّذِي يَخْضِبُ رَأْسَهُ بِالْحِنَاءِ - ثُمَّ يَبْدُو لَهُ فِي الْوُضُوءِ - قَالَ لَا يَجُوزُ حَتَّى يُصِيبَ بَشْرَةَ رَأْسِهِ بِالْمَاءِ»^۲

۵. لا يصلح ... إلا (يا حتى):

«عَلِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ فِي كِتَابِهِ عَنْ أُخْبِيعَ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْمَرَأَةِ - هَلْ يَصْلُحُ لَهَا أَنْ تَمْسَحَ عَلَى الْخِمَارِ - قَالَ لَا يَصْلُحُ حَتَّى تَمْسَحَ عَلَى رَأْسِهَا»^۳

«وَبِإِسْنَادِهِ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ع عَنِ الرَّجُلِ - يُصَلِّي فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ قَالَ نَعَمْ - قَالَ قُلْتُ: فَالْمَرَأَةُ قَالَ لَا - وَ لَا يَصْلُحُ لِلْحُرَّةِ إِذَا حَاضَتْ إِلَّا الْخِمَارُ إِلَّا أَنْ لَا تَجِدَهُ»^۴

۶. لا ..... إلا:

«مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ ع قَالَ: لَا صَلَاةَ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى إِلَّا مَعَ إِمَامٍ»^۵

▪ (د) ملازمات: وجوب در برخی موارد لازمه معنایی است و لذا از آن معنا بالملازمه وجوب فهمیده می شود:

۱. اگر برای انجام عملی، شارع اجازه داده است واجبی از واجبات ترک شود، به دلالت التزام آن عمل واجب است.

۲. اگر شارع، اجازه داده است که در فرض ضرورت عملی را ترک کنیم، به دلالت التزام، حکم اولی آن عمل وجوب است.

۳. اگر شارع برای تکر عملی، تقیه را مطرح کرده است، معلوم می شود آن عمل واجب است.

۴. اگر شارع حکم به وجوب اعاده عملی کرد، معلوم می شود آن عمل واجب بوده است.

۱. وسائل الشیعة؛ ج ۱، ص: ۳۱۵

۲. وسائل الشیعة؛ ج ۱، ص: ۴۵۵

۳. وسائل الشیعة؛ ج ۱، ص: ۴۵۶

۴. وسائل الشیعة؛ ج ۴، ص: ۴۰۵

۵. وسائل الشیعة؛ ج ۷، ص: ۴۲۱

۵. اگر شارع حکم به وجوب قضاء عملی کرد معلوم می شود آن عمل واجب بوده است.
۶. اگر شارع در فرض سهو و نسیان، حکم به عدم وجوب اعاده کرد، معلوم می شود آن عمل واجب بوده است.

پس از طرح این دو نکته لازم است اشاره کنیم که درباره ماده های مذکوره - اگر دلالت داشته باشند - دلالت بر وجوب، دلالت وضعی است و یا ناشی از ظهور است، دلالت ترکیب ها و ملازمات هم - اگر دلالت بر وجوب داشته باشند - ناشی از ظهور های عرفی و یا ملازمات عقلی است.

اما درباره جملات خبریه:

درباره جملات خبریه ۳ بحث را باید مجزای از هم بررسی کنیم:

➤ الف) اگر جملات خبریه در مقام انشاء به کار رفتند، از نظر علم معانی و بیان چه مصححی برای این استعمال وجود دارد؟

➤ ب) آیا این استعمال حقیقی است یا مجازی است؟

➤ ج) اگر این جملات، در مقام طلب و انشاء استعمال شوند، آیا دلالتشان بر «طلب» از دلالت صیغه افعال آكد و اشد است؟

➤ د) چه این طلب، آكد باشد و چه آكد نباشد، آیا جملات مذکوره ظاهر در طلب وجوبی است؟ (توجه شود که ممکن است بگوییم طلب مذکور آكد است ولی صرفاً استحباب اکید را می رساند.

توجه شود که بحث اول، تحلیل یک امر واقع است ولی بحث دوم و سوم بررسی یک امر محتمل است.

